

Милена Полојац

РИМСКИ SOCIETAS У НАЈНОВИЈОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Најновија монографија о ортаклуку у римском праву „Societas. Struktur und Typenvielfalt des römischen Gesellschaftsvertrages“, чији је аутор Франц-Штефан Мајсл (Franz-Stefan Meissel), аустријски романиста млађе генерације, објављена је 2004. године, тридесетак година након последње у низу значајних монографија о овој теми. Високо је оцењена, с обзиром на то да је добила престижну романистичку награду Premium Boulvert.

Ова монографија не доноси револуционарну нову теорију о ортаклуку попут неких монографија из прошлог века, почевши од Вијакерове до Гваринове. Уместо тога, аутор се ограничава на анализу великог броја различитих врста извора, као што су римска јуриспруденција, папирологија, епиграфика и литерарни извори. Ове изворе аутор анализира попут римских правника – казуистички. При томе поставља неколико мањих теза, на пример, да поделе на врсте ортаклука које налазимо у изворима представљају само основни образац, а не исцрпну листу удружења, с обзиром на богатство и флексибилност случајева које наводи римска јуриспруденција и други извори, или да ортаклук у извесним случајевима има дејство према ван (Aussenwirkung), те да није искључиво интерни однос који се тиче само уговорних страна. С друге стране, вредност ове монографије је у томе што представља вид дигеста досадашње романистичке литературе о ортаклуку; аутор се представља као веома систематичан и јасан тумач ставова у литератури о ортаклуку и њихов разложан и уверљив критичар. Монографија се састоји од три независна дела. Прво поглавље посвећено је чувеном немачком романисти Вијакеру и његовој оригиналној теорији о ортаклуку. У другом делу рада који је најоригиналнији, аутор, користећи велики број различитих извора, анализира разнолике облике ортаклука у јуриспруденцији и уговорној пракси. Трећи део рада бави се старим и много дискутованим питањем односа између консензуалног ортаклука и сувласништва уз увид у најновију литературу посвећену овом питању.

Кључне речи: *Нова монографија о ортаклуку у римском праву. – Вијакерова теорија о ортаклуку. – Врсте ортаклука. – Societas и communio.*

1. Монографија аустријског романисте млађе генерације Франца Штефана Мајсла под називом *Societas. Struktur und Typenvielfalt des römischen Gesellschaftsvertrages*¹ заслужује пажњу из неколико разлога. У романистичкој литератури у последње три деценије није се појавило обимније дело о овом контракту.² Осим тога, реч је о раду несумњивог квалитета. Наиме, према оцени најеминентнијих романиста данашњице, то је најбоља монографија у 2005. години у категорији млађих романиста, за коју је њеном аутору додељена престижна награда Premium Boulvert.

У уводу (стр. 1–8) аутор наводи разлоге који су га навели да се на свеобухватан начин позабави компликованим римским контрактом. Најпре, то је чињеница да на немачком језику од Вијакера и његове монографије из 1936. године, као и обимног чланка написаног половином прошлог века, нико није написао свеобухватну расправу о ортаклуку.³ Други разлог је актуелност теме. Наиме, последњих година у немачкој и аустријској правној науци присутна су питања и дилеме око ортаклука у позитивном праву, са становиштем да овај институт треба реформисати законски и доктринарно, јер не задовољава модерне потребе. Следећи разлог који наводи аутор јесте да овакво дело представља основ за историјско разумевање важећег права. Поред овога, повратак романистичкој традицији актуелан је и због рада на уједначавању европског приватног права. За разлику од млађих облика друштава, каква су, на пример, она акционарска где је уједначавање постигнуто, то није случај с ортаклуком грађанског права. На крају уводног дела аутор наговештава нека своја методолошка опредељења. Уместо неопандектистичког или историјско-спекулативног метода, аутор се опредељује за посматрање спектра различитих врста ортаклука у контексту праксе и римског трговачког права. Најављује коришћење ванправних извора, папирологије и епиграфике у покушају да се дâ прилог социјалној и привредној историји антике.

2. Прво поглавље (стр. 9–60) посвећено је чувеном немачком романисти Вијакеру, што се види и из поднаслова (Mit Wieacker auf der Suche nach der societas). Латински наслов поглавља *Olim enim*

---

1 Franz-Stefan Meissel, *Societas. Struktur und Typenvielfalt des römischen Gesellschaftsvertrages*, Peter Lang, Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 2004, 343 pp.

2 Последњу монографију о ортаклуку написао је Antonio Guarino, *Societas consensu contracta*, 1972. године.

3 Franz Wieacker, *Societas – Hausgemeinschaft und Erwerbsgesellschaft*, I, Weimar, 1936; Franz Wieacker, *Das Gesellschafterverhältnis des klassischen Rechts*, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung, ZSS RA, 69 (1952), стр. 332–342.

erat представља почетне речи Гајевих тзв. антинопуљских фрагментата из *Институција*, 3.154 а и б. У овим фрагментима откривеним знатно касније од веронског рукописа, тек 1933. године, описан је старински *consortium ercto non cito*, који има посебно место у Вијакеровим анализама. Након што је навео разлоге због којих се бави Вијакеровим делом,⁴ аутор у свом плану излагања наговештава теме. Најпре се бави Вијакеровим тезама о пореклу, развоју и структури ортаклука које су изнете у његовој монографији из тридесетих година, затим говори о научноисторијској позадини дела. Следи анализа касније Вијакерове научне фазе педесетих година, када је он неке од својих ранијих ставова ревидирао и на крају, у закључку, вредновање Вијакеровог доприноса.

а) Кад је реч о пореклу и развоју института, Мајсл претходно износи ставове о овом питању у немачкој романистици пре Вијакера, а затим, на јасан, систематичан и језгровит начин, често дословно цитирајући неке Вијакерове формулације, верно презентира суштину његовог учења.

Кључна теза овог чувеног немачког романисте је да римски привредни ортаклук треба разумети као резултат јединственог диференцирања имовинских и личних веза у породичној заједници. Због тога се положај ортака још и у ранокласичном праву одређује у оквиру статусног, а не облигационог права. Наиме, у касној републици и раном принципату ортаклук још није био консензуални контракт *ius gentium*-а, него заједница *ius civile*-а. Ортаклук такве природе постоји у оквиру Сабиновог система права и сврстан је заједно са заједницом наследника и сувласничком заједницом (*communio*). Тек од Гаја и система *Институција*, *societas* је сврстан међу консензуалне контракте. Касније су византијски компилатори и ранокласични *societas* уврстили у консензуалне уговоре *ius gentium*-а. Да би доказао ову тезу, Вијакер је прво морао да подвргне изворе интерполационистичкој критици, нарочито главни титулус Дигеста 17.2, и затим их поново структурирати, што је занат који је савладао од својих учитеља Ленела и Прингсхајма.

Поред овог познатог интерполационистичког метода којим се увелико служио Вијакер, а који је био карактеристичан за целу једну епоху, Мајсл констатује да је за Вијакера рад на изворима сличан

---

⁴ Разлози које наводи су следећи: 1) то је један од најпознатијих правних историчара 20. века и радећи на њему може се профитирати, 2) на немачком језику од његовог дела нема свеобухватног монографског рада, 3) у избору теме, и методологији огледа се историја романистичке науке 20. века. Четврти разлог аутор је навео раније, у првој фусноти поглавља, а то је чињеница да је већи део овог текста објављен раније (1998. године), па је с неким проширењима уклопљен у ову монографију.

археологији. У класичном ортаклуку налазе се, цитира Мајсл речи чувеног немачког романисте, „јединствени симптоми“ који као „фосили“ сведоче о постојању заједничке праформе за све облике ортаклука. Та заједничка прва форма ортаклука је архаична породична задруга – *consortium*, а симптоми су следећи: престанак ортаклука услед смрти, односно *capitis deminutio* једног од ортака, урачунавање строго личних обавеза, односно потраживања као заједничких,⁵ тзв. *beneficium competentiae* и *ius fraternitatis*.

Интересантно је приметити да је ове ставове о пореклу и структури ортаклука Вијакер прво изнео у својој хабилитационој тези коју је одбранио 1933. године у Фрајбургу, у години открића и објављивања нових фрагмената Гајевих *Институција*, али пре тог великог научног догађаја. Откриће антинопуљских фрагмената Гајевих *Институција* потврдило је Вијакерову хипотезу о вези између конзорцијума и ортаклука и у пуном светлу приказало Вијакера као интуитивног и ингениозног научника. У монографији коју је објавио 1936. године, остало му је да се позабави неким питањима која су отворили нови фрагменти Гајевих *Институција*. То је, пре свега, тзв. накнадно формиран или изборни конзорцијум или како га назива Гај *consortium ad exemplum fratrum suum*. За Вијакера формалистички поступак којим се оваква заједница браће или блиских рођака и пријатеља оснива јесте вештачко братимљење, тј. *adoptio in fratrem*. То није, као што већина сматра, *in iure cessio*, с обзиром на то да је положај ортака питање статуса у првом реду, а не имовине, како би то сугерисао формалистички начин за прибављање својине. По схватању Вијакера, накнадно формиран конзорцијум управо је она карика која је недостајала у ланцу развоја института од конзорцијума као старе цивилне породичне задруге, преко могућности да се путем формалистичког посла тај статус накнадно оствари. Следећа карика је *societas omnium bonorum*, а затим привредни ортаклуци у који су се ортаци могли удружити без било каквих захтева форме и само у том смислу је *societas* за Вијакера консензуалан. Тиме изједначава неформалност и консензуализам. *Societas* се не базира на приватној аутономији воље него на устаљеном друштвеном поретку. Визнатијски компилатори су погрешно интерпретирали консензус и дали му психолошко значење – *animus contrahendae societatis*.

б) Сада се Мајсл бави Вијакеровим ставовима о структури класичног ортаклука, наглашавајући да је то за аутора споредна тема у односу на питања историјског развоја института. Чувени немачки

⁵ То је нпр. случај са *actio iniuriarum*. Наиме, ако један од ортака буде неправедно осуђен на темељу *actio iniuriarum*, онда сви ортаци заједно носе терет осуде, односно казне.

романиста своју слику заснива на критици пандектистичког учења о ортаклуку као синалагматичном уговору попут *emptio-venditio* и *locatio-conductio*, као и схватању да *actio pro socio* служи томе да се ортак натера да унесе улог у ортаклук, као и ради поделе добити и губитка по престанку ортаклука.

Вијакерова критика се састоји у следећем: подизање тужбе за време трајања ортаклука у класичном римском праву није могуће, а текст који говори о томе, D.17.2.65.15 и позната формулација садржана у њему – *actio pro socio manente societate* – је интерполација. Подизањем тужбе престаје ортаклук, па је њена сврха обрачун и ликвидација ортаклука, а не уношење улога у ортаклук.

Мајсл даље концизно износи главне Вијакерове тезе о природи ортаклука. *Societas* није уговор са узајамним обавезама, него више однос пословодства као мандат и туторство. *Actio pro socio* је инфамирајућа тужба због изневеравања поверења код пословодства и генерална тужба за све захтеве између два ортака с конзумирајућим учинком. Ортаклук са сувласничким режимом имовине (*societas quoad dominium*, односно по другој терминологији *societas quoad sortem*) није био правило у класичном римском праву, изузев кад је реч о ортаклуку свих добара.

в) Сада Мајсл прелази на карактеристике и метод као и ра-светљавање научноисторијске позадине Вијакеровог учења. За учење чувеног немачког романисте карактеристично је: а) склоност ка историцизму, односно интерес за историјски развој института, б) метод критике извора, с данашњег становишта дискредитован метод, чији је Вијакер један од најрадикалнијих следбеника, в) нарочити напад на учење о *animusu*, г) посебан интерес за старо римско право, и д) антилиберални ставови. Вијакеров посебан интерес за старо римско право Мајсл објашњава и као вид апологетике. Наиме, на напад идеолога националсоцијализма, Вијакер брани римско право тако што истражује његов најстарији слој и налази сличности са старим германским, односно аријевским правом. Старо римско право није индивидуалистичко и либерално него је усмерено на заједницу, што доказује и *consortium* као праформа ортаклука. Вијакерове антилибералистичке поставке огледају се и у тенденциозном тумачењу текстова и негирању контрактног карактера ортаклука као израза аутономије воље странака. Иза овога се крије критика економског либерализма. Мајсл закључује да корени оваквог антилибералног става нису у утицају идеја националсоцијалистичке партије, већ у друштвеној критици протестантске етике која храбри себичност и користољубље.

г) Након што је на веома исцрпан и истовремено концизан начин анализирао тезе „раног Вијакера“, Мајсл сада прати касније

Вијакерове ставове о ортаклуку. Наиме, подстицај за нове ставове дошао је појављивањем монографије угледног италијанског романисте Аранђа Руица.⁶ Свакако је највише утицаја на Вијакера имала теза да *societas* нема линеарни развој, већ да он има различите корене. Један од њих је *consortium*, а други трговачка пракса, нарочито промет с пегрегинима. Вијакер одступа од своје првобитне „монистичке“ теорије и приклања се „дуалистичкој“ теорији Аранђа Руица која данас представља *main stream* у романистици.

Још један преокрет у романистици у вези с ортаклуком долази с појавом монографије Антонија Гварина 1972. године, у којој је овај италијански романиста промовисао нову „монистичку“ теорију, али са супротним предзнаком у односу на Вијакерову (од које је он у међувремену одступио). По Гварину, *societas* нема никакве везе с конзорцијумом. Његове корене треба тражити искључиво у пракси трговања. Да би ово доказао, Гварино је нарочито напао владајуће схватање о ортаклуку свих добара истичући да *societas omnium bonorum* није заједница управљања и коришћења имовине која је стечена наследством као конзорцијум, него је то заједница привређивања. Гваринове тезе нису много утицале на Вијакера. Напротив, Вијакер је жесток критичар нарочито оних теза које поричу везу између ортаклука свих добара и конзорцијума. Вијакер једино прихвата Гваринову примедбу коју има на формулу *actio pro socio*. Гварино сматра, наиме, да формула тужбе није била у преторовом едикту ограничена само на *societas omnium bonorum* како је то тврдио Ленел. То због тога што се у обрасцу формуле није налазила *taxatio in id quod facere potest* већ је та клаузула била *causa cognita* коју је допуштао претор. Ову примедбу сматра прихватљивом и Мајсл позивајући се на одговарајуће изворе.⁷

д) Враћајући се неким Вијакеровим ставовима који се тичу структуре класичног ортаклука, Мајсл се сада појављује у другачијој улози. До сада је, углавном, уз мање критичке интервенције, систематизовао и интерпретирао Вијакерове ставове у првом реду, а онда и ставове других аутора који су у вези с Вијакером. Сада се Мајсл и сам упушта у расправу и научну аргументацију, а Вијакерове тезе које подвргава критици су: 1) немогућност подизања *actio pro socio* за време трајања ортаклука, 2) схватање *actio pro socio* као генералне тужбе и 3) инфамирајући карактер тужбе из ортаклука.

⁶ Vincenzo Arangio-Ruiz, *Società in diritto romano*, Napoli, 1950. Вијакер је ову монографију рецензирао 1952. године у чувеном немачком романстичком часопису, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung (ZSS RA)*.

⁷ D.42.1.22.1, D.17.2.67.3, D.14.5.2.pr. фуснота 97, стр. 37.

Кад је реч о Вијакеровој тези да се тужба *actio pro socio* не може подићи за време трајања ортаклука, Мајсл сматра важним, као почетни контрааргумент, да се у малом броју текстова⁸ као један од разлога за престанак ортаклука наводи онај *ex actione* и то без даљег објашњења. Осим тога, истиче Мајсл, важно је нарочито и то што Гај у *Институцијама* (3.148 и сл.) изоставља овај разлог за престанак ортаклука.

У једном од малобројних текстова у којем се наводи разлог за престанак *ex actione*, D.17.2.65.pr, Паулус објашњава да се то дешава услед промене каузе, нпр. закључењем новационе стипулације или услед *litis contestatio*. Мајсл закључује да се, према схватању класичних правника, престанак *ex actione* може супсумирати под разлог *ex voluntate*. Осим тога, постојала је техничка могућност да тужилац у формулу уврсти факултативни део, *praescriptio pro actore*, и на тај начин ограничи дејство тужбе на појединачне захтеве, чиме тужба не делује у конкретном случају као генерална тужба за ликвидацију ортаклука. За Мајсла је основно питање да ли подизање тужбе по правилу имплицира вољу за престанком ортаклука или се та воља мора изразити у сваком појединачном случају. Ово друго становиште заузимају Аранђо-Руиц и Гварино на основу тумачења Пауловог текста D.17.2.65.pr, док супротно сматрају Томас, Казер, Таламанка и Дроздовски. Оно што Мајсл сматра битним јесте, у сваком случају, да подизање тужбе не значи аутоматски и престанак ортаклука. Као последњи, али крунски аргумент, Мајсл још анализира и чувени текст D.17.2.65.15 који изричито говори о могућности подизања тужбе за време трајања ортаклука (*actio pro socio manente*). У прошлости се тај текст сматрао интерполацијом. Данас постоји јединствено мишљење да је у најмању руку подизање тужбе било могуће за време трајања једног специфичног типа ортаклука закупаца пореза (*societas vectigalium*). Питање које се намеће у вези с тумачењем овог текста је да ли је *societas vectigalium* узет само као један пример који се односи и на друге типове ортаклука или *veluti societas vectigalium* треба тумачити као једини случај, тј. изнимку. Мајсл у помоћ призива Цицерона, закључујући у прилог другом тумачењу. На крају закључује да је правило по којем је ортаклук морао престати дизањем тужбе могло бити измењено путем процесуалних могућности (нпр. *praescriptio*). Друго је питање колико су та средства коришћена у пракси, а по свему судећи, закључује Мајсл, ретко, изузев у случају друштава публикана.

Расправу о другој Вијакеровој тези која се тиче карактера тужбе *pro socio*, Мајсл почиње констатацијом о вишезначности пој-

8 D.17.2.63.10, D.17.2.64 и 65pr.

ма *actio generalis*.⁹ Питање које поставља аутор овог трактата о Вијакеру јесте да ли је учинак *actio pro socio*, којом се врши коначни обрачун и којом престаје ортаклук само могућност, чак и онда када је овакав учинак правило, или су ови учинци апсолутни, као што то сматра Вијакер. Мајсл нуди другачију интерпретацију текста D.17.2.52.14, који Вијакеру служи као крунски доказ да је *actio pro socio* „ein für allemal mit konsumierender Wirkung“, подвлачећи да се овде ради само о могућности, а не о апсолутном својству тужбе.

Кад је реч о тужби из ортаклука као инфамирајућој, Мајсл наводи два текста (D.3.2.1.pr и Gai Inst. 4.182) као доказ за ограничену примену инфамије у случају ортаклука. Инфамирајући учинак тужбе ограничава се на случај када је ортак тужен *suo nomine*. Осим тога, могуће је избећи *actio pro socio* и њен инфамирајући карактер тако што ће се извршити новација и захтеви утужити кондикцијом или је, пак, могуће поједине захтеве осигурати путем *stipulatio poenae*.

Мајсл закључује да *actio pro socio* није таква да има неку своју специфичну особину, него она само пружа могућност за престанак ортаклука имајући у виду нарочито случај да се ортаклук закључи трајно. С друге стране треба респектовати аутономију воље странака коју оне могу изразити додавањем узгредних састојака.

ђ) У два посебна закључка која стоје на крају овог трактата о Вијакеру, Мајсл резимира напред речено и наглашава да су тезе које је поставио Вијакер још вредне дискусије иако су неке од њих двојбене. Мајсл нарочито вредним сматра Вијакеров допринос у истраживањима историјског развоја ортаклука од конзорцијума преко сувласничке заједнице наследника до ортаклука свих добара. Његова теза о обрачунском карактеру тужбе има много присталица (иако је сам Мајсл подвргава критици и релативизира). Вијакерова хипотеза, међутим, да је формалистички акт којим се заснива *consortium ad exemplum fratrum suum* у ствари *adoptio in fratrem*, а не *in iure cessio*, остала је усамљена.

Мајсл има највише примедби на раног Вијакера, а нарочито на његову главну тезу у монографији из 1936. године у којој изједначава стари *consortium* са ортаклуком у време Сабина, приписујући овом ранокласичном ортаклуку режим колективне својине над ортакком имовином и тако наглашавајући његов антииндивидуалистички карактер, при чему је морао користити „тенденциозно бојење текста“, односно његово намерно искривљено тумачење. Аустријски

⁹ *Actio generalis* означава тужбу на темељу које се решавају сви односи међу странкама, али се користи и у значењу супсидијарне или неименоване тужбе као што је случај нпр. са *actio in factum*, односно *actio praescriptis verbis*.

романиста истиче и то да је од Вијакерове критике пандектистичке концепције ортаклука (ортаклук као статус, а не уговор) остало то да се ортаклук данас сматра више односом кооперације него синалагматичним уговором. Нарочито похвална је, по мишљењу Мајсла, Вијакерова спремност да своје тезе усаврши, модификује, па чак и ревидира.

е) Мајсл је много профитирао од дружења с Вијакером, а то и сам наводи као један од важних разлога за избор теме првог дела монографије. Ми смо, пак, профитирали од дружења с Вијакером и Мајслом у исто време, из више разлога. Најпре, аустријски романиста се нашао у улози систематичног, језгровитог и верног тумача великог и оригиналног дела ингениозног Вијакера. Ту његов допринос није завршен. Кроз визуру дела великог немачког романисте који се готово читав свој научни век бавио ортаклуком, Мајсл је дао исцрпан преглед ставова у старијој литератури о ортаклуку и добрим делом такође новијих ставова¹⁰ у оном делу у којем су они везани за Вијакера. У остатку монографије ту слику новијих и најновијих ставова у литератури ће употпунити. На тај начин Мајсл је олакшао посао сваком оном ко жели да сазна више о овој теми или да се њоме бави. Мајсл се појављује и у улози критичара. Његове примедбе су одмерене, разумне и аргументоване. Ипак, може се рећи да је он ставове Вијакера кад је реч о природи *actio pro socio* пре релативизовао, него што их је оборио, најчешће налазећи алтернативне могућности како дејства тужбе о којима говори Вијакер могу да се избегну.

3. Најобимнији, и по речима самог аутора најважнији, други део рада носи латински назив *Plura negotia quam vocabula* (стр. 61–224), а поднаслов наговештава да ће у овом делу бити речи о разноликим облицима ортаклука у уговорној пракси и јуриспруденцији. Добро изабрана синтагма из Улпијановог фрагмента у *Дигестама* (D.19.5.4) говори о томе да се разноврсни правни послови, у овом случају ортаклуци који се појављују у пракси, најчешће не могу уклопити у задате, апстрактне форме. Тако наслов наговештава главну тезу овог дела рада да поделе на врсте ортаклука које налазимо у изворима представљају само основни образац, а не никако исцрпну листу удружења, с обзиром на богатство и флексибилност случајева које наводи римска јуриспруденција и други извори. Аутор је већ претходно најавио метод којим ће се служити. То је казуистички метод, насупрот пандектистичко-догматском ме-

¹⁰ Такав напор учинио је и Казер у свом чланку из 1975. године. Max Kaser, *Neue Literatur zur 'Societas'*, *Studia et documenta historiae et iuris*, SDHI, 41 (1975), стр. 293–300.

тоду или пак историјско спекулативном. Најављује и разматрање других института који су у блиској вези с ортаклуцима у пракси.¹¹

I – Прва од подела класичних форми ортаклука коју аутор узима у разматрање јесте она која произлази из Пауловог текста из *Дигеста* (D.17.2.1.pr), по којој се ортаклук може закључити: *in perpetuum, ad tempus, ex tempore, sub condicione*. По овој подели дакле, ортаклук може бити орочен и неорочен, под условом или безуслован. Што се тиче поделе на орочене и неорочене ортаклуке, питање је важно због могућности отказа (*renuntiatio*). Уколико је уговор без рока (*in perpetuum*), он траје док траје консензус и може престати у начелу путем отказа (*renuntiatio*), без обавезе на накнаду штете. Обавеза да се надокнади штета постоји, међутим, у случају тзв. *renuntiatio dolosa* (D.17.2.65.3), односно отказа у невреме.¹² Аутор наглашава да правила одговарају модерним правилима о отказу уговора на неодређено време.

Ортаклук закључен на одређено време био је чест у пракси, што доказује велик број исправа сачуваних на папирусима. Такође, ортаклук је могао бити закључен на неодређено време, али уз пакт да се уговор неће раскидати унутар одређеног периода (*pactum ne societate intra certum tempus abeat*). И овде је могућ превремени отказ само због важних разлога.¹³ У пракси, неоправдани и/или превремени отказ може бити осигуран стипулацијом са функцијом уговорне казне. Ова правила која омогућују да се упркос уговарању рока уговор може оправдано отказати без обавезе на накнаду штете довела су до тога да се уговарање рока сматра сувишним.¹⁴ Још једно правило о престанку ортаклука закљученог на одређено време (*societas in tempus coita*) наводи Паулус (D.17.2.65.6). Након истека рока *societas* не престаје аутоматски, него путем отказа, али се овога пута не траже оправдани разлози.

Кад је реч о условном ортаклуку, аутор закључује да је он био могућ у класичном праву упркос сумњама које су произашле из чињенице да је код *veteres* и код класичних правника постојало непријатељство према услову.¹⁵ То нејасно питање окончао је Јустинијан својом конституцијом С.4.37.6 дозволивши закључење

¹¹ На пример, употреба тзв. *actiones adiecticiae qualitatis*, као и питање уговора у корист и на терет трећих, јер се послови у ортаклуку често обављају путем заједничког добра.

¹² *Renuntiatio intempestiva*, D.17.2.65.5 и D.17.2.17.2.

¹³ *Renuntiatio ex necessitate*, D.17.2.65.6, односно *renuntiatio ratione habens*, D.17.2.14.

¹⁴ Pomponius, D.17.2.14, Paulus, D.17.2.17.2.

¹⁵ Gaius Inst. 3.146.

ортаклука *sub condicione*. У прилог наводи текстове D.17.2.1.pr. и D.17.2.52.11.

Следећа подела коју додаје претходној, иако је није наговестио, произлази из Модестиновог фрагмента D.17.2.4 по којем ортаклук може настати *re, verbis* или *per nuntium*. Закључење ортаклука *re* не значи да је *societas* реалан контракт, него овај текст треба тумачити на начин како је то учинио Аранђо Руиц, као различите могућности за изражавање консензуса. Тако *re* треба тумачити као изражавање консензуса конклюдентном радњом.

Ову поделу Мајсл је требало да издвоји као посебну, без обзира на то што је кратко коментарише, јер она представља логички засебну целину. Ово тим пре што ју је, претходно без најаве у уводу, изненада припојио претходној подели на орочене, неорочене, условне и безусловне ортаклуке.

II – Следи најважнија и најобимнија подела по опсегу, односно предмету ортаклука.¹⁶ Главно питање овог уводног разматрања је да ли су форме ортаклука наведене таксативно, другим речима, да ли је подела исцрпна и затворена. Одговор је негативан. Наиме, позивајући се на романисту Нера, аутор сматра да је наведени Улпијанов текст добар пример за античко дефинисање појмова путем тзв. *partitio*. За ово дефинисање карактеристично је да се набрајају делови неке појаве, а дефиниција је отворена (*res indefinita*). Тако су наведени само основни типови ортаклука, а не исцрпно и прецизно све форме ортаклука. Ово дефинисање стоји насупрот методу путем *divisio* карактеристичном за средњовековну схоластику према којој се појава дефинише на релацији *genus* и *species*.

Ослањајући се на текстове Гајевих и Јустинијанових *Институција*, а нарочито на Улпијанов текст, аутор ортаклуке класификује у три категорије с подврстама. То су најпре: а) универзални ортаклуци (*societates universorum*, стр. 78–130), затим б) *societates negotiationis alicuius* и *societates unius rei* (стр. 131–204) и в) *societates Publicanorum* (стр. 205–224). У основи следи класификацију Аранђа Руица на универзалне и партикуларне ортаклуке. Међутим, друштва публикана издваја у посебну категорију због многобројних специфичности које су везане за овај облик ортаклука.

а) Своје излагање о универзалним ортаклукцима, аутор започиње разматрањем питања везаних за *consortium*, који Гај назива *societas ercto non cito*, сматрајући га једним обликом ортаклука. Истичући нужност овог облика заједнице у оквиру тадашњих економских

¹⁶ Gaius Inst. 3.148, Just. Inst. 3.25.pr. Улпијанов фрагмент D.17.2.5.pr. даје најисцрпнију поделу.

и друштвених односа као битну одлику и разлику у односу на консензуални уговор о ортаклуку, аутор оправдање за своје детаљно бављење овим старинским институтом (стр. 78–105) налази у чињеници да је он у најмању руку у блиској вези с ортаклуком свих добара.

аа) Полазећи од два најважнија извора, Аула Гелија, 1.9.12, а нарочито од чувених Гајевих антинопуљских фрагмената 3.154а и б, аутор издваја и анализира следеће особине конзорцијума. Најпре, то је заједница имовине у колективној својини.¹⁷ Аутор наглашава разлику у односу на сувласништво (*communio pro indiviso*) када ортак може располагати само својим идеалним сувласничким делом, наводећи у прилог изворе (*Pauli Sent.* 4.12.1, *Epitomae Ulpiani* 1.18).

Кад је реч о обиму конзорцијума с обзиром на предмет, принципијелно у ову задругу улази целокупно наследство (*res familiarque*). То нису само права на телесним стварима, него и неимовинска права као што је култ предака (*sacra familia*), гроб предака (*sepulchrum familiare*), патронат и сл. Питање да ли *consortium* подразумева колективну *patria potestas* свих ортака је спорно. Аутор истиче да је у време настанка то била заједница целокупне имовине, као што је то касније био случај с ортаклуком свих добара. Позивајући се на неке ставове у литератури (Вијакер, Таламанка, Годме), аутор сматра да се касније стечена имовина појединог члана могла издвојити, нпр. ако је она стечена наслеђивањем по основу тестаментa.

Став у литератури којег заступају несумњиви романистички ауторитети, у раније време Вијакер, а данас Таламанка, по којем се потраживања и дуговања из наследства деле *ipso iure* на чланове, аутор доводи у питање. Осим тога, сматра нејасним и питање статуса потраживања и дуговања једног од ортака. Да ли је реч о солидарној одговорности свих чланова или је реч о режиму сличном ономе какав је важио касније за *societas omnium bonorum*.¹⁸

Следеће питање које аутор поставља тиче се положаја женских наследника. Недоумица за аутора произлази из чињенице што су

17 Такав закључак изводи се из последње, недовршене реченице Гајевог текста који наводи пример када један члан задруге ослободи заједничког роба, он је ослобођен у односу на све и сви ортаци добијају место патрона или када један од чланова манципира заједничку ствар, то је као да су то учинили сви. Сваки члан је дакле, пословођа, а остали ортаци имају *ius prohibendi*, право које се може упоредити с *ius intercedendi* у случају колегијалних магистрата.

18 Потраживање, односно дуговање, тиче се ортака који је закључио уговор, а однос поводом тога с осталим ортацима је њихов интерни однос који се може решити по правилима уговора о мандату, јер је ортак у ствари поступао као мандатар.

filiae familias и *uxor in manu* несумњиво *sui heredes*, а имајући у виду Гајев текст могло би се закључити да је *consortim ercto non cito* искључиво заједница браће (*societas*, односно *consortium ad exemplum fratrum suorum*). Упркос начелној једнакости полова која произлази из неких од текстова,¹⁹ жене су у ранијем праву биле у неједнаком положају у односу на мушкарце и то барем према споља, имајући у виду да неке послове нису могле обављати без турсорове *auctoritas*. Ако се претпостави да је постојала колективна *patria potestas*, онда су женски чланови породице *alieni iuris* били под влашћу браће који имају колективну *patria potestas*. Ако је реч, пак, о женама *sui iuris*, онда су оне биле под турсорством своје браће.

Сада аутор разматра најважније питање везано за тзв. изборни конзорцијум (*consortium ad exemplum fratrum suorum*), а то је природа формалистичког поступка (*certa legis actio*) којим настаје овај накнадно формиран конзорцијум. То чини по други пут у извесном смислу, јер се већ бавио овим питањем у првом делу рада. Аутору је прихватљиво већинско мишљење које датира од Левија и његове тезе да је реч о виндикацији, односно о поступку *in iure cessio*, а одбацује већ поменути хипотезу Вијакера по коме овај формалистички поступак представља вештачко братимљење (*affratellatio*).

Једно од питања које аутор разматра у вези са конзорцијумом јесте да ли ова старинска породична задруга престаје смрћу једног од чланова. Потврдан одговор даје Вијакер. Његово мишљење деле Рабел и Таламанка и сматрају да конзорцијум не траје више генерација, него се ограничава на прву генерацију. Аутору се ова теза чини мало вероватном имајући у виду економске и друштвене мотиве постојања породичне задруге. Прихватајући мишљење Аранђа Руица и Годмеа, Мајслу се чини вероватним да у случају смрти члана на његово место долазе његови *sui heredes*, а ако умрли нема интестатских наследника, онда његов део прираста осталим члановима конзорцијума.

Расправа о конзорцијуму остаје на нивоу хипотеза, при чему се може констатовати да аутор, као и његови преходници с чијим ставовима расправља, посежу за историјски каснијим институтима у објашњењу старинске установе.

На крају разматрања о конзорцијуму, аутор прихвата тезу Вијакера и Бретонеа да је стара породична задруга уступила место ортаклуку свих добара. Овај универзални *societas* појављује се као сурогат конзорцијуму и закључује се консензусом. Одбацује истовремено тезу Гварина по којој *societas omnium bonorum* нема ни-

19 Gaius Inst. 3.2–3, Pauli Sent. 4.8.20, Coll. 16.3.20.

какве везе с конзорцијумом, као и ону да је конзорцијум само заједница коришћења имовине без циља стицања добити.

бб) Најширим од универзалних ортаклука класичног периода (*societas omnium bonorum*), аутор се бави на овом месту само најелементарније остављајући нека спорна, тешка питања за треће поглавље (однос ортаклука и сувласништва, тзв. *transitus legalis*).

Предмет овог ортаклука представља сва садашња имовина ортака, као и будућа имовина, осим оне која је стечена на недозвољен начин (D.17.2.52.17). Позивајући се на Паулов текст D.17.2.3.1, аутор нарочито наглашава да се ова врста генералног ортаклука закључује *specialiter*. Примењујући *argumentum a contrario*, закључак који се намеће је да постоји и друга врста универзалног ортаклука која се сматра редовном и за коју није потребно посебно прецизирање.

вв) Тај други тип универзалног ортаклука је *societas universonum quae ex quaestu veniunt*, закључује се *simpliciter*, што произлази из Улпијановог фрагмента, D.17.2.7, као супротност ортаклуку свих добара који се закључује *specialiter*. Наведени Улпијанов фрагмент заслужује посебну пажњу, с обзиром на то да садржи презумпцију у корист закључења универзалног пословног ортаклука и зато се аутор задржава на питању како треба разумети израз *simpliciter*. Према једној интерпретацији која има дугу традицију (од Базилика 12.1.7) и велик број следбеника (Вијакер, Аранђо-Руиц, Гварино, Касер), *simpliciter* значи да су странке закључиле *societas* не прецизирајући ништа о типу ортаклука. Аутор критикује овакав став истичући да је незамисливо закључити уговор без одређивања битних састојака, а то је у случају ортаклука и тип. Осим тога, с правом примећује аутор, методолошки је проблематично да се претпоставка прешироко тумачи, него се тражи нешто најближе ономе што су странке имале на уму. Аутор закључује да се наведена претпоставка може користити онда када су странке имале на уму да закључе универзални ортаклук, а нису прецизирале који од два типа закључују. Закључак је уверљив иако супротан доминантном мишљењу којег подржавају несумњиви романистички ауторитети.

гг) Насупрот наведеним „чистим“ формама универзалних ортаклука, постоји и читав низ међуформи које доказују тезу аутора наведену у наслову овог дела монографије да је живот богатији од права. Тако, на пример, фрагмент D.17.2.3.2 говори о ортаклуку у који улази наследство, али само интестатско. Након изношења различитих ставова, аутор закључује да је реч о једној варијанти *societas omnium bonorum*. Следи анализа текста D.26.7.47.6 у којем се спомиње *societas bonorum et negotiationis* као хибридна форма два

универзална ортаклука по мишљењу аутора.²⁰ Текст D.10.2.39.3 показује, према интерпретацији аутора, да браћа која су добила заједничко наследство не морају закључити *societas omnium bonorum* (онда је реч о сувласничкој заједници наслеђа), али да је то чест случај.²¹ Још један текст који се односи на ортаклук између браће (D.17.2.52.6) говори о томе да предмет ортаклука може бити само наследство, али не и зарада. Коначно, има извора који говоре и о ортаклуку свих добара између супружника.²²

Аутор сматра да бројни извори који говоре о универзалним ортаклуцима представљају доказ о њиховој заступљености у пракси и критикује ставове у романистици по којима су се универзални ортаклуци, нарочито *societas omnium bonorum*, изобичајили (Аранђо Руиц, Гварино).

б) Након универзалних ортаклука следи истраживање које се односи на партикуларне ортаклуке и то на *societates negotiationis alicuius* и *societates unius rei*. На терену „римског трговинског права“, аутор разматра нека интересантна термилошка питања: *mercator* и *negotiator* су термини за предузетнике, а *negotiatio* и *taberna*, као два типа античких предузећа, упоредиви су са терминима предузеће и радња. Аутор наглашава да разлика између два типа партикуларних ортаклука, за обављање једне делатности, односно једног посла, није чврста.²³ Римски правници анализирају конкретан уговор о ортаклуку и није им важно да га сврстају у припадајућу категорију. Имајући узор у римској јуриспруденцији, аутор и сам примењује казуистички приступ, анализирајући поједине текстове јуриспрудената, уговоре и друге исправе сачуване на папирусима. Ипак, ради систематичности, он пословне ортаклуке сврстава према сродности у групе (трговачки ортаклуци, ортаклуци занатлија, ортаклуци на подручју новчарског привређивања, ортаклуци за финансирање и предузимање транспорта нарочито бродом, ортаклуци у пољопривреди и ортаклуци типа *unius rei*).

аа) Кад је реч о ортаклуцима који се баве трговином, аутор у средиште интересовања ставља питање сношења ризика, односно штете. Позивајући се најпре на Улпијанов текст (D.17.2.29.1), аутор истиче да ортак који улаже рад (*opera, industria*) за разлику од

---

20 Слично и текст D.17.2.73.

21 D.17.2.52.8 је чувени текст у којем Улпијан цитира Папинијана који говори о добровољном конзорцијуму (*consortium voluntarium*) између браће. Реч је, у ствари, о ортаклуку свих добара.

22 D.34.1.16.3, C.4.37.4 и *Laudatio Turiae*, I.37 и сл, II.41 и сл.

23 Овако и Filippo Cancelli, *Società (diritto romano)*, NNDI 17 (1970), стр. 507.

другога који улаже капитал (*pecunia*), може бити ослобођен од сношења ризика под условом да штета није већа од вредности рада. Затим анализира два текста која о питању сношења ризика дају опречна мишљења. Први, Улпијанов текст у којем се он позива на свог претходника Јулијана (D.17.2.52.4), говори о ортаклуку трговаца текстилом (*sagaria negotiatio*). Један од ортака је кренуо да купи робу, али су га напали разбојници и отели му новац. Његови робови су били рањени, а изгубио је и неке личне ствари. Јулијан даје мишљење да се штета дели на једнаке делове укључујући изгубљени новац и трошкове лечења робова. Дели се и штета која је настала на стварима у власништву ортака. Други текст у којем се Помпоније позива на мишљење Лабеона (D.17.2.60.1) говори о случају ортаклука трговаца робовима (*venaliciarii*). Један од ортака претрпео је штету када је хтео да спречи робове који су били намењени продаји да на силу побегну. Том приликом ортак је био рањен. По мишљењу Лабеона, овај ортак нема право да надокнади трошкове лечења од других ортака, с образложењем да ти трошкови нису учињени због ортаклука иако су настали као последица ортаклука. Ова опречна решења за сличну ситуацију, аутор успешно хормонизује истичући следеће: 1) текстови говоре о две различите врсте ризика (ризик везан за путовање у првом тексту, друге врсте ризика у другом тексту), 2) Лабеон има уску концепцију о сфери ризика код ортаклука за разлику од Јулијана, 3) у првом случају трошкови лечења односе се на роба, а у другом на слободног човека, 4) разлика у решењима може бити последица чињенице што се у првом случају ради о ортаклуку трговаца текстилом који се баве безопасном делатношћу, за разлику од трговаца робовима чија је делатност опасна. Осим тога, *venaliciarii* су имали лошу репутацију, о чему сведочи и погрдан назив за њих, *mangones*.

Сличан метод упоређивања текстова аутор користи при разматрању граничних случајева. Реч је о уговорима који се могу квалификовати као безимени контракт или као *societas*. Анализира два супротстављена Улпијанова текста узета из различитих делова овог плодног познокласичног јуриспрудента; први је узет из коментара преторовог едикта (D.17.2.44), а други се односи на цивилно право (D.19.5.13.pr.). Аутор доказује да текстови нису неспојиви. Оба текста говоре о случају када једно лице добије ствар од другога да је прода. Он власнику дугује одређену цену (*certum*), с тим што вишак, ако прода скупље, може задржати за себе. Улпијан у тексту у којем коментарише цивилно право (D.19.5.13.pr.), износи традиционално, ранокласично учење, према којем се у овом случају може подићи *actio in factum*, тј. овде је реч о иноминантном контракту. У другом тексту из коментара едикта, међутим, Улпијан помиње мо-

гућност да се поред *actio in factum* коју сада назива *actio praescriptis verbis*, подигне и *actio pro socio*.

Околност да лице које је ствар другоме дало ради продаје може од њега захтевати само *certum*, у позној класици није доказ који искључује постојање ортаклука, истиче аутор, и у прилог овој тврдњи наводи још један Улпијанов текст (D.17.2.52.7). Аутор закључује да принцип аутономије странака има одлучујућу улогу у овим граничним случајевима. На чињеницу да су странке желеле да закључе *societas* може указати околност на који су начин сауговарачи решили питање сношења ризика.

бб) Аутор указује на различите врсте извора (папируси, јуриспруденција, литерарни извори) у којима се спомињу ортаклуци занатлија. Карактеристично је то да уговори садрже додатне клаузуле у сврху осигурања (нпр. уговарање казне путем стипулације, заснивање генералне хипотеке и сл). Из *Digesta* издваја пример ортаклука двојице учитеља граматике (D.17.2.71) и истиче да се умеће подучавања сматрало занатом с одређеним производом (*artificium*). Од литерарних извора чувен је пример из Цицероновог говора у одбрану глумца Росција (*Pro Roscio comoedo*), о ортаклуку који је основао Q. Roscius Gellius, глумац и C. Fannius Chaerea. Фаније као улог даје роба Панургија (који остаје његово власништво), а Росције улаже своју умешност (занат) да га научи глуми. Приход од представа би делили међу собом.

вв) Кад је реч о ортаклуцима везаним за новчарске послове, аутор најпре наглашава да у последње време постоји богата литература о „банкама“ у античком свету. Не може се говорити о банкама у модерном смислу као професионалним, специјализованим и трајним организацијама које се баве финансијским предузетништвом. Улога и функција банкара (*argentarii*) била је обављање послова депозита, место плаћања и кредитирања. Поред аргентарија, новчарским пословима бавили су се и *numularii* (мењачи новца), *coactores* (утеривачи дугова). Посебно питање је положај ортака аргентарија као солидарних дужника, односно солидарних поверилаца. Аутор наглашава да се на аргентарије у правним изворима односе многа посебна правила, а једно од њих је и солидарност међу ортаклицима што, пре свега, произлази из једног литерарног извора (Rhet. Ad Her. 2.3.19). Солидарност се може постићи путем претварања облигације у литерарни контракт с новационим дејством. Други начин је стипулација у којој се двојица истовремено обавезују за исти дуг (Папинијан, D.45.2.9.pr.). Од казуса аутор још анализира Паулов текст D.2.14.27.pr. Текст отвара питање да ли пакт који је закључио један *argentarius* обавезује друге ортаке, а одговор је негативан. Интересантан извор представља исправа исписана на триптиху из Тран-

силваније, а датира од 28. марта 167. Реч је дакијском новчарском ортаклуку – *societas danistariae* (од речи грчког порекла *danista* са сличним значењем као и *argentarius*).

гг) Посебну групу *societates negotiationis* за аутора представљају ортаклуци за финансирање и предузимање транспорта, нарочито бродом. Позната је чињеница да су се овим пословима бавили и угледни грађани (нпр. Катон Старији по сведочењу Плутарха). Финансирање оваквих подухвата било је повезано за поморски зајам (*fenus nauticum*) који је доносио финансијерима високе камате (*usurae maritimae*), али је био повезан с великим ризицима. Аутор и овде као доказ оваквој пракси наводи бројне папирусе. У правничким текстовима ортаклуци бродовласника разматрају се у вези с тужбама са задатим субјектом (тзв. *actiones adiecticiae qualitatis*) и одговорности више заповедника бродовима (*exercitores*) по основу *actio exercitoria*.²⁴ Основно правило постављено у Улпијановом тексту D.14.1.1.25 каже да, ако има више бродовласника, сваки од њих ће моћи да одговара путем *actio exercitoria* и то *in solidum* за случај уговорне одговорности за штету коју је починио капетан брода (*magister navis*) кога су они заједнички поставили. Из текста произлази да сувласништво није само по себи довољно за *societas* него и чињеница да су бродовласници истовремено *exercitores*, другим речима, предузетници. Исти је случај ако је бродом управљао заједнички роб (D.14.1.6.1). У овом случају могућа је под одређеним условима и *actio de peculio* (D.15.1.27.8). У случају ортаклука власника бродова, према Улпијану, битно је да се утврди да ли су ортаци поставили заједно капетана брода или не. Ако јесу, онда је њихова одговорност солидарна путем *actio exercitoria* (14.1.1.25). То ће бити случај и када поставе једног од ортака за заповедника брода (D.14.1.4.1). Још је једна варијанта описана у тексту D.14.1.4.пр. Сада више сувласника сами предузимају транспорт (*per se navem exercent*). У овом случају не одговарају солидарно него подељено (*pro portionibus exercitoris*) зато што се они не сматрају међусобно заповедницима него делују у своје име и за свој рачун (*neque enim invicem sui magistris videbuntur*). Овим текстовима поткрепљена је једна од важних теза ауторових, а то је да ортаклук у извесним случајевима није искључиво интерни однос међу странкама (аутор говори о унутрашњем деловању, *Inennwirkung*), него делује према ван (*Aussenwirkung*).

ее) Кад је реч о ортаклуцима у пољопривреди (стр. 180–188), аутор се најпре кратко осврће на удружења која се помињу у Катоновом приручнику о пољопривреди (*De agri cultura*, 144.13 и

²⁴ D.14.1.1.25 (Ulpian, 28 ad ed), D.14.1.2 (Gaius, 9 ad ed prov.), D.14.1.3 (Paulus, 29 ad ed).

145.8), а затим анализира неколико фрагмената из *Дигеста* који служе као доказ о различитој пракси удруживања у овој важној грани привређивања. Позивајући се на претходника Целза (D.17.2.52.2), Улпијан спомиње два случаја којима је заједничко то што једно лице улаже капитал (стоку, земљиште), а друго своје умеће и рад (*ars et opera*); први је *societas* између власника стада и стручњака за испашу, а други између власника земљишта и стручњака за обраду земљишта (*politor*). Добит и губитак деле међусобно, а стручњак одговара за *dolus* и непажњу (*culpa*). Следећи параграф истог фрагмента (D.17.2.52.3) је у фокусу интересовања аутора. Он говори о већ помињаном ортаклуку ради испаше у нешто модификованом облику, јер у овом случају један ортак је унео стоку и то с проценом у новцу (*pecus aestimatum*), а други рад. Уношење стоке с проценом могло би указивати да је овде реч о безименом контракту (*aestimatum*). Међутим, решење по коме сношење ризика због више силе пада на оба ортака, указује да је реч о ортаклуку.²⁵ С друге стране, наставља аутор, овај текст може се схватити и као пример за тзв. наполичарски однос (*colonia partiaria*) који је најближи уговору о закупу (*locatio-conductio*), с тим што се *pecus aestimatum* може тумачити као закупнина у натури (*merx*). Аутор наглашава да је питање карактера овог специфичног односа још отворено питање у романистици.²⁶ Анализира текстове који говоре у прилог схватању наполичарског уговора као *locatio-conductio* (D.19.2.25.6 и C.4.65.21), односно као безименог контракта (D.19.5.13.1). У последњем, посебном одељку, аутор се кратко осврће на доказе о сличним удружењима (*landwirtschaftliche Pachtgesellschaften*) у папирологији.

дд) *Societates alicuius (unius) rei* су последњи у низу шароликх партикуларних ортаклука којима се бави аутор (стр. 188–198). Он наглашава још једном да разграничење није строго и увек јасно у односу на остале пословне ортаклуке типа *alicuius negotiationis*. Међу случајевима који се налазе у текстовима јуриспрудената, аутор издваја *societas ad emendum et vendendum certam rem* (D.17.2.65.2 и D.17.2.65.10). Упркос неким разликама у текстовима, аутор закључује да у овом случају важи посебно правило по којем се ортаклук не гаси до извршења започетог посла, без обзира на смрт једног од ортака. У ову групу улази, затим, познати случај квадриге (D.17.2.58), ортаклука у који су се удружила двојица ради формирања четворопрега и његове продаје. Следе случајеви ортаклука међу суседима; ради уређења канала или одвођења воде (D.17.2.52.12), случај ку-

²⁵ У случају *aestimatum*-а, ризик би сносило лице које је примило ствар с проценом.

²⁶ Питање се састоји у томе да ли су римски класични правници тзв. *colonia partiaria* третирали као *locatio-conductio*, *societas* или безимени контракт.

повине земљишта заједнички с циљем да се спречи одузимање светлости (D.17.2.52.13). Циљ се могао постићи установљењем службености (*servitus luminum*), истиче аутор, а у конкретном случају постигнут је путем уговора о ортаклуку.

Аутор посебно издваја један загонетан облик ортаклука који је у литератури назван *societas Rutiliana*. Реч је о посебној врсти ортаклука закљученог између патрона и ослобођеника. О овоме сазнајемо из Улпијановог коментара преторовог едикта (D.38.2.1.pr-2) у којем се спомиње претор Рутилије из 118. пр.н.е., који је први пут увео овај облик „ортаклука“ намећући ослобођенику тешке обавезе. Због тога се назива и казнени ортаклук, а поставља се и питање не представља ли он пример за тзв. лавовски ортаклук (*societas leonina*). Проблем је комплексан и представља загонетку коју аутор, према властитом исказу не може решити, тим пре што се у наведеном тексту (D.38.2.1.1) негира ваљаност оваквог ортаклука, а један други текст говори о томе да се од ослобођеника не може тражити оно што је обећао (стипулисао) бојећи се казне (D.44.5.1.5–7), јер би се овде радило о деликту принуде (*metus*). Проблем остаје у домену хипотеза, али аутор сматра да се не може искључити из комплекса питања везаних за ортаклук. Наводећи различите ставове о овом питању у литератури,²⁷ аутор поставља низ питања; у случају да се овакав однос између патрона и клијента може сматрати ортаклуком, шта је улог патрона, да ли он сноси ризик и сл.

в) Трећи, засебан тип ортаклука, према класификацији аутора, представља *societas Publicanorum* (стр. 205–217). Аутор истиче да се ова друштва појављују као посебна категорија у Улпијановом фрагменту D.17.2.5.pr, додуше под називом *societas vectigalis*. Аутор види два разлога за њихов посебан статус: специфичан предмет њиховог предузетништва састоји се у преузимању јавних функција и закупу пореза с једне стране. Специфична је и њихова корпоративна структура, с друге стране. Тиме налази оправдање и за своју класификацију која се унеколико разликује од уобичајених подела. Аутор констатује да се назив *societas publicanorum* не користи у изворима класичне јуриспруденције. Уместо тог израза, заступљен је *societas vectigalis*, односно *vectigalium*, с објашњењем које преузима од Чимове, ауторке новије монографије о публицианима, на чије се ставове аутор, чини се, највише ослања.²⁸ Наиме, у каснијем принципату делатност публикана сужена је на закуп пореза (*vectigalia*).

²⁷ Да није *societas*, сматрају Pernice, Arangio-Ruiz, Albertario, супротно Behrends, Waldstein, Masi Doria, Macqueron.

²⁸ Maria Rosa Cimma, *Ricerche sulle società di publicani*, Mailand, 1981.

О специфичностима правне структуре друштава публикана докази се налазе на малобројним, претежно литерарним и епиграфским изворима, па слика није сасвим јасна. Уговор о закупу са државом закључује *manceps* односно *redemptor*. Ослањајући се на мишљење Чимове, истиче да *manceps* уговор закључује у своје властито име, тако да не обавезује непосредно ортаке. Реч је, дакле, о посредном заступању. Доказ за ту тврдњу је чињеница да за обавезе које је преузео *manceps* према ван одговарају ортаци, али у својству јемаца (*praedes*), а не као чланови ортаклука које је *manceps* непосредно обавезао. Аутор, уз ограду да према стању у изворима питање није јасно, износи мишљење италијанске ауторке о могућности за директно заступање ортака у провинцијама, што је последица велике еластичности римског права у оваквим случајевима. Од специфичности у структури аутор још наводи постојање декумана, издвојене групе ортака који представљају *principes et quasi senatores sociorum*. Осим тога, постоје *participes*, односно *adfines*, чија позиција није јасна. Износећи различите ставове у литератури, аутору се највероватнијим чини хипотеза Митеиса, коју прихвата и Чимова, по којој су *adfines* лица која капиталом учествују у ортаклуку, а немају положај ортака, што је било у интересу неких људи у високим државним службама. Аутор њихов положај упоређује с положајем акционара.

Као посебну особину друштава публикана аутор наводи њихов корпоративни карактер позивајући се на Гаја и његов коментар провинцијског едикта (D.3.4.1.pr.) у којем се *societates publicanorum* изједначавају с другим врстама удружења (*collegia, corpora*). Њихова структура је слична оној на којој се заснива *res publica*. Имају заједничку имовину (*res communes*), заједничку благајну (*arca communis*), као и лице које их представља (*actor*, односно *syndicus*). По свему овоме приближавају се статусу правних лица.

Следеће питање које расправља јесте питање одговорности за деликте које почине робови друштва, ослањајући се на преторов едикт о публиканима, односно на одговарајући титулус у *Digestama (edictum de publicanis, D.39.4)*. Објашњава да када се говори о робовима публикана, онда се не отвара питање својине него је реч о функционалној повезаности с друштвом. Од специфичности наводи немогућност ноксалног изручења (*noxae deditio*) уместо плаћања казне, осим ако је то учињено већ у првом делу поступка (*in iure*). Осим тога, нема кумулативне одговорности, па се казна (*duplum*) не може наплатити појединачно од сваког публикана.

Следећа специфичност односи се на могућност да се код друштава закупаца пореза по правилу може подићи тужба за време тра-

јања ортаклука (Паулус, D.17.2.65.15), што се објашњава чињеницом да је друштво преузело обавезе за одређени период, па је неопходно обезбедити континуитет његовог постојања. Од посебних правила везаних за овај облик ортаклука аутор, позивајући се на Помпонијев текст (D.17.2.59.pr), истиче да се смрћу ортака не гаси ортаклук као што је то случај код приватних ортаклука, него на место умрлог долази његов наследник. У тексту се помиње израз *adscriptio*, што означава начин на који наследник долази на место умрлог ортака. За разлику од Чимове, аутор сматра да *adscriptio* није искључиво у надлежности преосталих чланова друштва публикана. Неопходна је, према мишљењу аутора, одлука трећег (*arbitrium viri boni*), с обзиром на то да није реч само о интересу ортака него и о интересу локатора. Овај закључак изводи тумачећи део наведеног Помпонијевог текста (*quod ipsum ex causa aestimandum est*).

4. У трећем делу рада с латинским насловом *Res ex societate communes*, аутор се бави изабраним питањима о сувласништву над ортакчком имовином, односно односом између консензуалног ортаклука и сувласништва (*communio, condominium*) (стр. 225–312).

а) У уводу аутор наводи две екстремне позиције у романистици 20. века и средњу (*media sententia*), којој и сам припада, о односу два института. Према првој тези која је формулисана од једног дела италијанске романистике (Ein, Frezza), стварноправни акт уношења улога ортака у ортаклук је конститутиван, па је према томе ортаклук реалан контракт (*societas re contracta* насупрот *societas consensu contracta*). На другој страни спектра мишљења о односу ортаклука и сувласништва је да је сувласништво атипично за имовинске односе ортака (Wieacker, Cornioley, Guarino). За ове ауторе, израз *communicatio bonorum* треба схватити као заједницу облигационог карактера, тј. прототип уношења удела *quoad usum* (обавеза стављања на коришћење). Средње решење заступају Аранђо-Руиц и Казер, а придружује се и аутор монографије. Сувласништво није било обавезно код ортаклука, али је било честа појава. Уношење улога типа *quoad dominium*, односно *quoad sortem*, зависило је од типа ортаклука (на пример карактеристичан је за *societas omnium bonorum*), али и од споразума странака.²⁹

29 Овом кратком, јасном уводу у којем аутор сажима ставове око много дискутованог питања, може се упутити једна замера. Наиме, аутор овде, а и у претходном тексту, више пута користи изразе који указују на режим улога у ортаклуку; *societas quoad dominium, societas quoad sortem, societas quoad usum*. Понекад *societas quoad sortem* употребљава као синоним за *societas quoad dominium*, а понекад ова два термина супротставља. У фусноти 2. овог уводног дела аутор објашњава да је ова трихотомија карактеристична за немачко учење о ортаклуку,

Трећи део рада подељен је на четири целине. Најпре се разматра проблем сувласништва код ортаклука свих добара, затим код парцијалних ортаклука. Следи кратак одељак у којем се аутор бави питањем клаузула уговора којим странке ограничавају могућност дељења сувласничке имовине ортака или, пак, ограничавају могућност отказа уговора о ортаклуку. Реч је о два чувена пакта – *pactum ne res communis dividatur* и *pactum ne societate abeatur*. Последњи одељак бави се питањем конкуренције тужби *actio pro socio* и *actio communi dividundo*.

б) Као што је већ речено, аутор стоји на већинском становишту по којем је *societas omnium bonorum* уско везан са сувласништвом. Штавише, ортаци стичу сувласништво над телесним стварима (*communicatio bonorum*) у овом универзалном типу ортаклука на специфичан начин, што произлази из три текста из *Digesta* (Пауловог D.17.2.1.1, Гајевог D.17.2.2 и поново Пауловог D.17.2.3.pr). Овај аутоматски начин стицања сусвојине је у романистичкој литератури познат под називом *transitus legalis*. Аутор се бави следећим питањима. Најпре се осврће на дугу традицију у романистици у интерпретацији поменутих текстова, систематизује постојеће теорије о овом питању и с тим у вези заузима свој став кад је реч о догматској конструкцији, тзв. *transitus legalis*. Коначно, дискутује питање да ли се *transitus legalis* ограничава само на стицање у моменту формирања ортаклука свих добара или се односи и на сва будућа стицања.

Од ставова у романистици, аутор најпре издваја оне теорије које су критичне према посебном начину за стицање сусвојине и њихове ауторе назива скептицима (*die Skeptiker des transitus legalis*). Међу њима посебно место заузима Рикобоно са својом радикалном интерполационистичком критиком којом избацује поједине спорне изразе из текстова (тако *traditio tacita*) сматрајући их грчко-византијским конструкцијама. Затим реконструше текст какав је, по његовом уверењу, био у класичном праву. Тако долази до закључка да није реч о неком специфичном начину стицања него о нормалном, уобичајеном начину стицања путем *traditio*, *mancipatio* или *in*

док је у италијанској романистици присутна дихотомија у којој нема типа ортаклука *quoad dominium* него само *quoad sortem* и *quoad usum*, а тип ортаклука *quoad sortem* употребљава се у смислу уношења у сувласништво, што би одговарало у немачкој романистици коришћеном термину *societas quoad dominium*. Остаје недовољно јасно значење израза *societas quoad sortem* у немачкој романистици (аутор само кратко преводи „dem Werte nach“). Аутор у начелу има добар обичај да на школски начин објасни проблеме о којима говори. Овакав поступак био би пожељан кад је реч о наведеним терминима, јер је то претпоставка за разумевање нарочито овог, али и осталих делова монографије.

iure cessio. На други начин *transitus legalis* негира Бјанкинијева тврдећи да је у Пауловом фрагменту описани *societas omnium bonorum* (D.17.2.1.1) заправо установа *ius civile*-а, која настаје на основу формалистичког посла (*in iure cessio*), за разлику од универзалног консензуалног ортаклука који је описан у Гајевим *Институцијама* (3.148). За Торента *communicatio omnium bonorum* је у ствари *in iure cessio hereditatis*, док неки романисти међу којима предњачи Гварино, негирајући било какву везу између ортаклука и сувласништва, *communicatio* тумаче, не као стварноправни акт него као чист облигациони обрачун улога. Након што је за сваку од наведених теорија навео слабости, аутор се окреће теоријама које признају *transitus legalis*, с тим што се сада намеће проблем догматске конструкције. Најдужу традицију још од глосатора има теорија по којој *transitus legalis* представља начин стицања својине, односно сусвојине путем специфичног облика традиције – установљења државине (*constitutum possessorium*). Њен заступник у 19. веку био је Савињи, а најзначајнији представник у 20. веку Аранђо-Руиц.³⁰ Аутор савесно анализира све тачке критике која је упућена овој теорији³¹ и на сваку примедбу даје прихватљиве контрааргументе, стајући тако у начелу у одбрану ове тезе.³² Ипак, узимајући нарочито у обзир два

---

30 Удруживањем у *societas omnium bonorum* ортак постаје сувласник и суддржалац имовине, а истовремено, сада своје ствари у једном делу држи као детентор за остале ортаке. Тако *societas* има функцију титулуса за стицање својине, а истовремено је и *causa detentionis*. Аранђо-Руиц прихвата ову конструкцију са ограничењем да се овакво стицање својине путем установљења државине односи само на *res nec mancipi*. За *res mancipi* ортаклук може послужити као *iusta causa usucapionis*.

31 Некласичност института истиче Рикобано. Вијакер наглашава да се *societas* не спомиње као *causa traditionis, usucapionis, possessionis*. Следећа тачка критике је да *constitutum possessorium* као специфичан облик традиције служи преносу својине, а не цепању својине на идеалне делове и преносу тих делова на друге. Следи примедба да је за римске правнике (Paulus, D. 41.2.3.5.) била спорна могућност да више лица истовремено могу бити држаоци исте ствари. Бјанкинијева приговара теорији Аранђа Руица по којој је *traditio* u vidu *constitutum possessorium* могућа на *res nec mancipi*, док је за *res mancipi* могућа *usucapio*. Приговор се односи на нарушавање принципа равноправности странака, с обзиром да је *usucapio* била доступна само римским грађанима.

32 Контрааргумент на критику Рикобона је да се *constitutum possessorium* данас сматра институтом који се бар у повоју може пратити од класичних правника. На примедбу Вијакера Мајсл истиче да у изворима нема таксативног набрајања кауза *traditionis, usucapionis, possessionis*. Осим тога, ако су римски правници признали иноминантни контракт као каузу, тим пре би признали и именовани контракт какав је *societas*. Против следеће тачке критике наводи *mancipatio usufructus deducta*, дакле, пренос ужег стварног права може се изједначити са преносом сувласништва. Код проблема суддржавине позива се на Савињија и његово учење по којем је могућа суддржавина на идеалном делу ствари. Бјанкинијевој

Жирарова аргумента,³³ аутор закључује да се *communicatio omnium bonorum* не може растумачити помоћу општих правила о стицању својине него помоћу посебних правила и тако институту признаје карактер *sui generis*. Оно што по ауторовом мишљењу издваја овај специјалан случај установљења државине, јесте чињеница да *traditio tacita* из Гајевог фрагмента D.17.2.2. није само фиктивна традиција него делом и реалан пренос сусвојине и судржавине кроз заједничко живљење чланова. Осим тога, специфичност се састоји и у томе што се у овом случају одступа од принципа класичног римског права по којем су се ствари могле стицати само појединачно (*sachenrechtliche Spezialitätsprinzip*). Код ортаклука свих добара, телесне ствари које постају сусвојина ортака стичу се *generaliter*, што представља изнимку од принципа стварног права класичног периода.

На последње питање да ли се *transitus legalis* односи и на сва каснија стицања у ортаклуку свих добара, аутор одговара негативно позивајући се на многобројне изворе,³⁴ при чему најважнији представља Паулов D.17.2.1.1. у којем се кључна реч *continuo* преводи као стицање које је уследило одмах, без прекида, чиме су искључена каснија стицања.

в) За разлику од претходног дела у којем језгро представља расправа о догматским питањима, сада се аутор враћа казуистичком методу који је увелико користио у другом делу рада. Кад је реч о партикуларним ортаклуцима, аутор сматра да су без смисла генералне тврдње о томе да је сувласништво типично или атипично за ове ортаклуке. Расправа о томе који је тип имовинских односа у ортаклуку био правило, а које изузетак (*societas quoad dominium, quoad sortem* или *quoad usum*), била је популарна у романистици 19. века и аутор је сматра непродуктивном. Римска јуриспруденција има на уму конкретан уговор међу странкама, а сувласништво није ни у ком случају обавезан елемент, али је овакав имовински режим могућ. Од конкретних примера када може доћи до сувласништва аутор наводи случај заједничке куповине ствари од стране ортака, нарочито кад је реч о заједничкој куповини робова у случају ортаклука трговаца робовима. Као једна од више специфичности друштава новчара јесте и та да *societates argentariorum* имају заједничку имовину, *arca com-*

одговара да проблем различитог третмана Римљана и пегрина није специфичан за ортаклук, те да је *societas* могућ између лица која нису једнаких могућности.

³³ Први је да овај институт није применљив у случају да се ствар има у својини, али не и у државини, а други је да не види разлог да овај институт буде ограничен само на *societas omnium bonorum*.

³⁴ D.17.2.3.1, Gaius Epitome 2.9.16, D.17.2.74, D.71.2.65.3, D.17.2.52.17, D.17.2.55, D.17.2.52.18, C.3.38.4, D.10.3.6.8, C.3.38.7.

munis, различиту од имовине чланова. И код ортаклука ради обављања једног посла има примера у изворима о сувласништву међу ортакцима. Аутор наводи и посебно детаљно анализира познати случај четворопрега који је већ спомињао у другом делу рада. Додаје још неке ситуације у којима долази до сувласништва, које преузима од Вијакера.

г) Аутор се кратко осврће на пактове којима странке ограничавају своје право диспозиције на тај начин што се пактом обавезују да у одређеном временском периоду неће отуђити свој сувласнички идеални део. Оваква врста самоограничавања недвосмислено је призната у познокласичном праву, мада могућност уговарања овог пакта по мишљењу аутора постоји још од Сабина (D.17.2.1 и D.17.2.16.1). У случају да један од ортака пакт прекрши, другоме стоји на располагању *actio pro socio* или *actio communi dividundo* (D.17.2.17.pr).

д) Последње питање којим се бави аутор јесте однос тужбе из ортаклука (*actio pro socio*) и оне за поделу сусвојине (*actio communi dividundo*). Он у ствари презентира резултате истраживања до којих је дошао Дроздовски у својој монографији из 1998. године, посвећеној овом питању,³⁵ уз мање критичке примедбе, с обзиром на то да ставове овог романисте сматра уверљивим. Дроздовски истиче чињеницу да тужба из ортаклука и она за поделу сусвојине конкуришу кад је реч о већини облигационоправних захтева (*praestationes personales*) с конзумптивним учинком, што изводи из Пауловог фрагмента D.10.3.1. Ти облигациони захтеви су захтеви за накнаду штете. То је нпр. случај када један од сувласника оштети заједничког роба³⁶, или случај када сувласник отуђи свој идеални део супротно пакту *ne communis res divedetur*.³⁷ Овде спадају и захтеви за накнаду трошкова.³⁸ Ако облигационоправни захтеви нису у вези са сувласништвом над стварима унесеним у ортаклук (наводи се пример захтева који се односи на повраћај зајма), онда се они могу утужити само путем *actio pro socio*, а претходно подизање тужбе за поделу сусвојине (*actio communi dividundo*) нема конзумптивни учинак. Постоји и искључив домен примене *actio communi dividundo*. То је додела ствари путем *adiudicatio*.

35 Thomas Drosdowski, *Das Verhältnis von actio pro socio und actio communi dividundo im klassischen römischen Recht* = Schriften zur Rechtsgeschichte, Heft 72, Berlin, 1998.

36 Julijan-Ulpijan D.11.3.9.

37 D.17.2.65.5. и D.17.2.17.pr.

38 Gaj D. 39.2.32, Ulpijan D.17.2.52.10 и D.17.2.52.12, Paulus D.10.3.19.2, Julijan D.43.20.4, Gaj D.45.3.28.1, Ulpijan 14.3.13.2.

5. Ова монографија не доноси револуционарно нову теорију о ортаклуку попут неких монографија из прошлог века, почевши од Вијакерове до оне Гваринове. Чињеница да је аутор за ову књигу добио престижну награду може говорити о томе да је у правној романистици прошло време великих теорија и да је ово време сређивања и систематизације свега онога што је у романистици до сада створено. Осим тога, нове теорије нису увек добродошле. Додуше, оне дају увек простора за нове дискусије, али су често мало вероватне. У три независна поглавља која се међусобно прожимају, уз примену различитих метода (казуистичких, али и догматских), аутор је успео да осветли велик број питања везаних за ортаклук. Аустријски романиста се ограничава на постављање неколико мањих теза, нарочито у другом делу рада (нпр. теза о богатству типова ортаклука који превазилазе предвиђене форме у изворима, о деловању ортаклука према ван у извесним случајевима и сл.), заснивајући их на богатству извора којима се служи и казуистичком методу којим ове изворе анализира. Иако је најобимнији други део рада, заснован углавном на добром познавању и анализи различитих врста извора (осим јуриспруденције, папирологија, епиграфика, литерарних извора), уједно и најоригиналнији, ауторов допринос тиме није исцрпљен. Наиме, у остала два поглавља у којима се из различитих углова дискутује о давно отвореним питањима, аутор се ослања на богату романистичку литературу чији је одличан познавалац и поштовалац. На то указује најпре избор теме првог поглавља – Вијакер и његово дело – у којем је на изванредан начин дао историјски преглед романистичке науке 19. и 20. века о ортаклуку. То ће касније учинити и у трећем делу рада расправљајући о догматском питању *par excellence*, о конструкцији тзв. *transitus legalis*. Уважавање литературе аутор исказује и на тај начин што користи велика слова у тексту увек и једино онда када означава цело име аутора чији став износи. На беспрекорно познавање литературе указује и исцрпна листа библиографије на крају књиге. Уз напор аутора да изложи, протумачи и систематизује ставове у литератури, ова монографија представља вид дигеста романистичке литературе о ортаклуку. Наравно, аутор није у улози пуког тумача. Иако се претежно опредељује за ставове које представљају *main stream* у романистици, у не малом броју случајева заузима ставове супротне несумњивим ауторитетима попут Вијакера, Аранђа Руица или данас Таламанке, при чему користи уверљиву аргументацију. Свакако су јасноћа, систематичност и разложност вредне одлике ове монографије. Због тога ће она бити драгоцен и незаобилазан за онога ко се буде бавио комплексним контрактом који су Римљани називали *societas*.

Milena Polojac

ROMAN SOCIETAS IN THE RECENT PUBLICATIONS

Summary

The most recent monography on partnership in Roman Law „Societas. Struktur und Typenvielfalt des römischen Gesellschaftsvertrages“ (by Franz-Stefan Meissel, a young Austrian Romanist) has been published in 2004., some thirty years after the last important book on this topic. It has been highly praised and has won the prestigious Premium Boulvert Romanist award.

This monography does not bring about a dramatically different partnership theory like the monographies published in the previous century (Wieacker to Guarino). Instead, the author restricts himself to analysis of a great number of different sources such as Roman jurisprudence, papirology, epigraphy and litrary sources. Author analyses these sources like Roman lawyer would – casuistically. In doing so he offers several minor theses, e.g. that classification of partnerships found in the sources is only basic, and not the final list, given the plethora and flexibility of cases offered by Roman jurisprudence and other sources. On another occasion, he claims that partnership has certain outer effects (*Aussenwirkung*), and that, consequently, it does not represent a purely internal relationship among contractual parties.

On the other hand, this book is valuable because it represents a sort of digesta of contemporary Romanistic literature on partnership. Author comes across as very systematical and clear interpreter of the positions taken in literature on partnership, and as a tempered and reasonable critic. Monography consists of three independent parts. First part is deoted to famous German Romanist Wieacker and his original theory on partnership. In the second, most original part, he uses a great number of different sources and analyzes different notions of partnerships in jurisprudence and contractual practice. The third part of the work deals with the old an much-discussed issue of relationship between consensual partnership and co-ownership and offers overview of the most recent literature on this topic.

Keywords: *Partnership in Roman Law. – Wieackers theory on partnership. – Types of partnership. – Societas in communio.*